

Oqoltin tuman Axborot – kutubxona markazi
Axborot – bibliografiya xizmati



O'zbekiston xalq shoiri Muhammad Yusuf
tavalludiga bag'ishlab "Xalq qalbida qolgan siymo"
nomli
bibliografik qo'llanma

Oqoltin t– 2025 yil

UO'K – 821. 512.

X – 12

“Xalq qalbida qolgan siymolar” – axborot – bibliografiya xizmati tomonidan tayyorlangan : uslubiy qo'llanma / tuzuvchi : N. O'ljayeva; muharrir : Ch.Rahimova . – Oqoltin : Oqoltin tuman Axborot – kutubxona markazi, 2025.- 10b.

Qo'llanmadan axborot - kutubxona muassasalari foydalanishlari mumkin.

Kirish

“Koinot qachonlardir bir nuqtaning, bir zarraning portlashidan paydo bo’lgan deyiladi. Agar shu fikr to’g’ri bo’lsa, poetik so’z ya’ni she’riyatning mohiyatida lohududga sochilib ketgan koinotni to’plab, sidirib yana o’sha nuqtaning ichiga sig’dirish istagi yotadi”, - deydi Ramiz Ravshan. Va shoirning zimmasidagi qutlug’ vazifa haqida gapirib: “har bir asl shoir tangrini o’z ona tilida tasvirlaydi va haqiqiy shoir tangri diydorini tilab qushday qanot qoqa-qoqa o’z tilining osmonini kengaytiradi”, - deydi. Qushning qanot qoqishidan ohang yaraladi, kuyga aylanadi, so’zga aylanadi. Shu bepoyon osmon qushlarga va shoirlarga armug’on qilindi, deya bejiz aytilmaydi.

O’z so’zi bilan ko’rkli tilimizning pokiza osmonini kengaytirgan shoirlar ko’p. O’zbekning baxti ham shunda. Bugun bu tilda tarannum etib bo’lmaydigan tuyg’u yoxud tushunchaning o’zi yo’q. Turkiy tilni dag’al va nazmga yaroqsiz deb bilganlarning haddini buyuk Navoiy 15-asrdayoq ko’rsatib qo’ygan. 20-asr avvalida o’zbek tilida nasriy asar yozishning mushkulligini ro’kach qilganlarni Qodiriy va Cho’lpon nasrdagi betakror so’z nazmi bilan hayratga solgan. Keyingi avlodlar ichida ham badiiy so’zning me’morlari sanalmish katta shoirlar yetishib chiqdi. Demak, muqaddas silsila davom etmoqda va millat turguncha turadi.

O’tgan asrning so’nggi choragida adabiyotimizning pokiza osmonida yo’lchi yulduzdek porlagan shoir Muhammad Yusuf o’zining sodda va samimiy so’zi, o’zigagina yarashadigan she’riyati bilan el nazariga tushdi. U o’zining qisqagina umrida milliy she’riyat va zamonaviy qo’shiqchilikni yuksaklarga ko’tarilishiga beminnat hissasini qo’sha oldi. Shoir haqida Erkin Vohidov shunday yozgan edi: “Muhammad Yusufni xalqimiz sevib dilida saqlaydi, Vatan kuychisi, Istiqlol kuychisi deb ardoqlaydi, o’zbek eliga ulug’ mehr, sadoqat singib ketgan nazokatli, samimiyat to’la she’rlarini qadrlaydi, qo’shiq qilib aytadi. Uning she’riyatini chin ma’noda qanotli she’riyat, yurt osmonida baland parvoz qiluvchi, yuraklarga qanot berguvchi she’riyat desa bo’ladi.”

Vatanini kuylamagan, madh qilmagan shoir dunyoda bo’lmasa kerak. Muhammad Yusufgacha ham undan keyin ham qo’liga qalam tutgan shoir borki, ona Vatanni ulug’lab she’rlar yozdi. Bu g’oyat tabiiy hol. Muhammad Yusuf Vatanni qandaydir balandparvoz, she’rdan she’rga o’tib yuruvchi jimjimador so’zlar bilan emas, sodda, begidir va mag’zi to’q so’zlar bilan tasvirlaydi. Uning she’rlaridagi Vatanni tasavvur qilish oson va huzurli; qaysidir jihati bilan singlingizga, qaysidir jihati bilan onangizga yo otangizga o’xshab ketadi. Vatanning andozasini ulardan olasiz, Vatanning sarhadlarini ularga bo’lgan mehru muhabbatingiz bilan belgilaysiz. Uning “Izhori dil” she’ridagi satrlarga e’tibor bering-a:

Ko’hna tolbeshtan
Boshlangan olam,
Senga iddaolar
Qilmay sevaman.

Bir kuni singlim, deb,
Bir kuni onam –
Vatan,
Kimligingni
Bilmay sevaman!..

Vatan haqida bundan-da samimiy yozib bo'larmikan? Shuning uchun ham uning she'rlarini o'qigan sari, Vatanga, tug'ilib o'sgan yurtga muhabbatingiz ortaveradi. Buyuk bastakorlarning muqaddas maqsadi musiqada ilohiy ovozga, sasga, tovushga eng yaqin ohangni topish va tinglovchiga jannatiy ovozni, behishtiy sadolarni tuydirishdan iborat bo'ladi. Olimlar esa insoniyatni o'ylatadigan savollarga aniq javob topish peshida aziyat chekadi. Shoirilar esa millatning vijdoni, milliy qadriyatlarning muhofizi, his-tuyg'ularning ko'zgusi hisoblanadi.

Muhammad Yusuf tilimizning jonkuyar himoyachisi edi. Bu bejiz emas, u har bir so'zni Vatan deb bilar, Vatanni asrashni milliy tildan boshlash kerakligini she'rlarida ko'p ta'kidlar edi.

Sen bo'lmasang nima bizga silliq she'rlar,
Bu dunyoda tili yo'qda, dil yo'q derlar.
Bahoing-ku berib ketgan Alisherlar,
Yuragimning to'ridagi so'lmas gulim,
Ona tilim, kechir meni, ona tilim.

Inson ona allasi bilan qulog'iga quyilgan tildagina taraddudsiz so'zlay oladi, kayfiyatini, his-tuyg'ularini bexato ifoda qiladi, dilidagini emin-erkin, bor bo'yicha to'ka oladi. Shu ma'noda shoirilar millat ruhiyatidagi evrilishlarning, ijobiy va salbiy o'zgarishlarning barometrlari hisoblanadi.

Qanday alam otimizni qo'ysa yovlar,
Marg'ilonlar qaerdayu Gorchakovlar?..
Bizni azal bukolmagan bu sinovlar,
Mingtepani ataylik o'z nomi bilan.

Buni shoirning katta vasiyati deb tushunmoq kerak. Bu vasiyatni amalga oshirmoq bugunlarga nasib qildi. Davlat tilini rivojlantirish departamenti joy nomlarini, toponimik obyektlar nomini tartibga solishga astoydil bel bog'lagan. Muhammad Yusufning bu orzusini mazkur muassasa faoliyati davomida amalga oshiradi degan umiddamiz.

Xalq orasida "odam dunyoga bir marta keladi" degan mashhur gap bor. Odamday yashashga, orzularni ertangi kunga surmaslikka da'vat qiluvchi bu gapni shoir o'z yo'rig'ida so'roqlaydi. "Odam dunyoga bir marta keladi. Shu bir kalima so'z bilan qancha savob ishlar qilish mumkin", - deydi shoir. Va shu bir jumlgaga odamzod qancha gunohlarni, orzularni, isyonlarni, dard va alamlarni sig'dirib yuborishini aytmoqchi bo'ladi. Shoir, xalq tilidan tushmaydigan bir

jumlani so'roqlash orqali xalq tilidagi har qanday birlikning yaxshilikka, ezgulikka va abadiyatga dahldor ekanligini urg'ulaydi. Bir marta kelinadigan dunyoda faqat yaxshilik qil, yaxshi nom qoldir degan qadimiy hikmatning ohorli ifodasini topadi. Shoir xalq tilidagi ayrim so'z, ibora va quyma gaplarni g'uborlardan poklab asl holida yana xalqqa qaytarib beradi. "Odam dunyoga bir marta keladi" gapining mayda maqsad va manfaatlar uchun qurbon qilmaslik kerakligini, ezgu niyat va amallar uchun ishlatish zarurligini eslatmoqchi bo'ladi.

Shoir ijodi bedorlikka da'vatkor she'riyat. U sevgi, visol, ayriliq, iztirob kabi shaxsiy kechinmalardangina iborat she'riyat emas. Kitobxonni ijtimoiy hayotda faol yashashga, uyg'oqlikka chorlovchi she'riyat. Bir she'rida shunday satrlar bor:

Mudroq bosgan dilim,
Aytaman bir sir.
Tangri uyquni-da
Pallada tortar.
Uyqu – ham
Nasiyaga berilgan umr,
Uyqung ortgan sayin
Qarzing ham ortar...

Umrning har oni o'lchovli, hatto uyquning ham badali bor. Buni idrok qilgan kitobxon o'z umrini sarhisob qiladi va shoirdan minnatdor bo'ladi.

Muhammad Yusuf ijodi umuminsoniy qadriyatlarni ulug'lovchi she'riyat hisoblanadi. Uning she'rlarida insoniyatga aloqadar ezgu xislatlar, savob amallarning tamomi eng baland pardada kuylanadi. Bir mansur she'rida shunday deydi: "Asli inson xoki qo'yilgan hamma joy aziz va muqaddasdir. Bas shunday ekan, odamlar istagan qabr tuprog'ini ko'zlariga surtsin. Bundan kimga jabr." Bu yerda insonning din, e'tiqod, mazhab, irq, millat va rang-ro'yi qanday bo'lishidan qat'i nazar muqaddasligi va uning xoki qo'yilgan tuproqning azizligi tarannum qilinmoqda.

Shoir she'rni, tilni ajdodlardan qolgan va avlodlarga bekam bexato yetkazilishi shart bo'lgan muqaddas meros deb biladi.

Tushimga kiradi Qodiriy bobom
Bemador, bemajol, behol beorom.
Tushimga kiradi Qodiriy bobom:
Tur deydi, muncha ko'p uxlading, bolam.
So'zga, tilga, milliy an'ana va qadriyatlarga loqaydikni ajdodlarga, ota-bobolarimizga, Koshg'ariyga, Navoiyga, Boburga, Qodiriyga hiyonat deb biladi. Undandan-da o'ta Vatanga hiyonat deb tushunadi.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev bir guruh yozuvchi, shoir va ziyolilar bilan o'tkazgan uchrashuvida milliy adabiyotimizni rivojlantirishga qaratilayotgan e'tibor, galdagi muhim vazifalar haqida gapirib: "Adabiyot xalqning yuragi, elning ma'naviyatini ko'rsatadi. Bugungi murakkab zamonda odamlar qalbiga yo'l topish, ularni ezgu maqsadlarga ilhomlantirishda adabiyotning ta'sirchan

kuchidan foydalanish kerak” – degan edilar.

O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti jamoasiga shoir Muhammad Yusuf hayoti va ijodiy faoliyatini keng targ‘ib qilish vazifasi yuklatilgan edi. O‘zbekiston xalq shoiri Muhammad Yusufning ibratli hayoti va ijodini chuqur o‘rganish bo‘yicha institutda o‘quv-ma‘rifiy tadbirlarni tashkil etish, ilmiy-ijodiy faoliyatni yo‘lga qo‘yish bo‘yicha tizimli ishlar rejasi tuzildi. Institutning barcha kurs va guruhlarida Muhammad Yusuf hayoti va ijodiy faoliyatiga bag‘ishlangan maxsus kurslar o‘qitilishi belgilab olindi.

Bu maxsus kurslarni o‘qitishdan maqsad bir shoirning hayoti va ijodini o‘rgatishdangina iborat bo‘lmasligi kerak. Kamida, Vatanni Muhammad Yusufdek “iddaolar qilmay” sevishni o‘rgatishdan, ona tilimizni Muhammad Yusufdek gard yuqtirmay ardoqlashni o‘rgatishdan, beqiyos milliy qadriyatlarimizni uningdek anglashni o‘rgatishdan iborat bo‘lishiga erishmog‘imiz lozim.

Hayoti va ijodi

Muhammad Yusuf 1954 yil 26 aprelda Andijon viloyatining Marhamat tumanidagi Qovunchi qishlog‘ida dehqon oilasida tug‘ilgan. O‘rta maktabni tugatgach, Respublika Rus tili va adabiyoti institutida o‘qib, uni 1978 yilda bitirdi. Shoir 1978-1980 yillarda Kitobsevarlar respublika jamiyatida, 1980-1986 yillarda “Toshkent oqshomi” gazetasida, 1986-1992 yillarda G‘. G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyotida, 1992-1995 yillarda “O‘zbekiston ovozi” gazetasida, O‘zbekiston Axborot agentligida ishladi, 1995-1996 yillarda Davlat va jamiyat qurilish akademiyasida o‘qidi. 1997-yildan boshlab O‘zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi raisi o‘rinbosari lavoshmida ishladi. M. Yusuf O‘zbekistondagi eng yosh xalq shoiri hisoblanadi. Uning dastlabki she‘rlari “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” ro‘znomasida 1976 yilda chop etilgan edi. Bevaqt o‘lim shoirni oramizdan olib ketdi.

Kitoblari va she‘rlari:

“Tanish teraklar” 1985-yil, birinchi to‘plami, “Bulbulga bir gapim bor” 1987-yil, “Itijo” 1988-yil, “Uyqudagi qiz” 1989-yil, “Halima enam allalari” 1989-yil, “Ishq kemasi” 1990-yil, “Ko‘nglimda bir yor” 1990-yil, “Bevafo ko‘p ekan” 1991-yil, “Erka kiyik” 1992-yil, “Osmonimga olib ketaman”, “Kumush”, “Kokilingni kim kesdi”, “Aldov”, “Turkman qiz”, “Yur, Muhammad, ketdik bu yerdan”, “Yolg‘onchi yor”, “Qora quyosh” (doston) va boshq.

Muhammad Yusuf “Men o‘z bilganimdan qolmadim” she‘rida she‘r va shoirlikni shunday angelaydi. Quvroq bo‘l deyishdi. Yolg‘on ham kerak, Jindak xushomad ham, quloq solmadim. Oqni oppoq ko‘rdim, qorani - qora Men o‘z bilganimdan qolmadim. Hozirgi davr o‘zbek milliy adabiyotining ko‘zga ko‘ringan iste‘dodli shoiralaridan biri Muhammad Yusufdir. U 1954 yil 26 aprelda Andijon viloyatining Marhamat tumani, Qovunchi qishlog‘ida oddiy oilada tavallud topdi. O‘rta maktabni tugatgandan so‘ng respublika Rus tili va adabiyoti institutini 1978-yilda tamomladi. 1978-1980 yillarda respublika

Kitobsevarlar jamiyatida, 1980-1986 yillarda "Toshkent oqshomi" ro'znomasida, 1986-1992 yillarda esa G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyotida, hozir esa "O'zbekiston ovozi" ro'znomasida faoliyat ko'rsatmoqda. U o'nga yaqin she'riy to'plamlarning, o'nlab qo'shiqlarning muallifi sifatida keng kitobxonlar qalb kirib ulgurgan.

Uning dastlabki she'rlari birinchi bor "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" ro'znomasida 1976 yilda chop etilgan. Shundan so'ng "Tanish teraklar" (1985), "Bulbulga bir gapim bor" (1987), "Iltijo" (1988), "Uyqudagi qiz" (1989) "Halima enam allalari" (1989), "Ishq kemasi" (1990), "Ko'nglimda bir yor" (1990), "Bevafo ko'p ekan" (1991), "Erka kiyik" (1992) kabi jozibali she'riy to'plamlari nashr etildi. 1989 yilda esa "Uyqudagi qiz" nomli she'riy to'plami uchun unga respublika Yoshlar mukofoti berildi. U rostgo'y shoir, halol va pokiza qalb egasi. Shuning uchun ham uning she'riyati butun ma'naviyatga to'la, muhabbat haqida kuylaydimi, bevafo yor haqida qo'shiq to'qiydimi yoki tariximiz, taqdirimiz haqida kuylaydimi hamisha hayotga, haqiqatga hamnafaslik sezilib turadi. Uning she'rlari oddiy, ravon, soddaligi bilan xalq og'zaki ijodiga hamohang ko'rinadi. Shoirnig "Mehr qolur" she'rini eslang-a: O'tar inson yaxshiyomoni, Mehr qolur, muhabbat qolur. Shoir she'riyati ham shunday. Mehringizda, qalbingizda qo'shiq bo'lib qoladi. Ona diyor va istiqlol kuychisi ... Muhammad Yusuf noyob iste'dot egasi, odamlarni mehribon, sofdil, mard va kamtarin inson edi...

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov. Xalqimizning sevimli shoiri Muhammad Yusuf 1954-yil 26- aprel kuni Andijon viloyati Marhamat tumani Qovunchi qishlog'ida tavallud topgan. U Yusuf ota va Enaxon ayalarning ikki o'g'il, uch qiz farzandlari ichida erka dilbandi bo'lib ulg'aygan. Noyob iste'dod sohibi bo'lmish Muhammad Yusuf bolalik chog'larida sho'x yigit bo'lib, ko'p narsalarga qiziqqan, yuragida muhabbat, tomirlarida oqayotgan qonning jo'shqinligi uning she'rlarida yaqqol namoyon bo'ladi. Muhammad Yusuf bolalikdan ziyrak, juda qiziquvchan bo'lganligi bois ko'p kitoblarni sevib o'qigan va savollarga javob izlagan.

Shu bilan birgalikda Muhammad Yusuf ochiqko'ngil va hayolparast bola bo'lib, shariyat va adabiyotga mehri juda baland bo'lgan. Bunday mehrni uning qalbida buvijonisi Tursunxon ena uyg'otgan edi. Muhammad Yusuf garchi oddiy dehqon oilasida dunyoga kelgan bo'lsada, o'qish va ishlarida katta muvaffaqiyatlarga erishadi. 1973-yili o'rta maktabni a'lo baholarga tugatib, Reshetov nomidagi Rus tili va adabiyoti Institutiga o'qishga kiradi. 1978-80-yillar oralig'ida harbiy xizmatni o'taydi va bu davrlar shoir uchun mashaqqatli va murakkab tajribali davr bo'ladi, shoir ko'nglida "Ona vatan" tuyg'usi yanada alanganadi. Shu tariqa shoirning keng qamrovli ijod faoliyati boshlanadi.

Muhammad Yusufning qalamiga mansub dastlabki kitob 1985-yil nashrdan chiqqan bo'lib, "Tanish teraklar" deb nomlanadi. U qisqa muddat ichida samimiy, xalq dilidan so'zlovchi, xalq kuychisi bo'lganligi bois xalq ko'nglidan qisqa fursat ichida joy ola biladi. Uning "Iltijo", "Bulbulga gapim bor" (1987-y.), "Uyqudagi qiz" (1989-y.), "Ko'ngilda bir yor", "Ishq kemasi", "Halima enam allalari" (1991-y.), "Yolg'onchi yor" (1994-y.) "Seni osmonimga olib"

ketaman”(1998-y.), “Erka kiyik”, “O’zingdan qo’ymasin xalqim”(2000-y.), “Saylanma”(2001-2004-yy.), “Ulug’imsan vatanim”, kitoblari chop etilib, ommaga taqdim qilingan. Hech bir kitobxon yo’q-ki, uning javonidan Muhammad Yusufning kitobi topilmaydigan, hech bir inson yo’q-ki, uning misralaridan mehr, muhabbat hissin tuymagan! U shunday iste’dotli shoir-ki, uning har bir she’rida xalqning quvonch-u izzatoblari, orzu va armonlarini madh ettirgan. Shoirning dilga yoqar misralarini hirgoya qilamagan birona o’zbek farzandi topilmasa kerak. Muhammad Yusuf san’atkorlar ahliga ham katta yutuq keltirgan, o’lmas satrlarni bitgan desak ham mubolag’a bo’lmaydi.

- Muhammad Yusuf Respublika kitobxonlar jamiyatida muharrir(1980-820);
- “Toshkent oqshomi” gazetasida muxbir(1982-86);
- “G’. G’ulom” nomidagi adabiyot va san’at nashriyotida muharrir;
- Respublika Axborot akentligida Bosh muharrir o’rinbosari;
- “Vatan” tahririyatida maxsus muxbir;
- “Tafakkur” jurnalida bo’lim boshlig’i;
- O’zbekiston yozuvchilar uyushmasida adabiy maslahatchi;

1997-yildan umrining oxirgi kunlariga qadar azkur uyushma raisining yoshlar bilan ishlash bo’yicha o’rinbosarlari lavozimida ishlagan.

Muhammad Yusuf xalqimizga qilgan fidoyi xizmatlari uchun: -1996-yili “Do’stlik” ordeni; 1998-yilda “O’zbekiston xalq shoiri” faxriy unvonlariga sazovor bo’lgan. Muhammad Yusuf garchi she’riyatida sodda so’zlardan foydalangan bo’lsada, uning mazmun mohiyatini juda ham boy, chuqur ma’noga ega tarzda yoritib bergan: Mendan nima qolar, Ikki misra she’r Ikki sandiq kitob Bir uyum tuproq Odamlar ortimdan nima desa Men seni o’ylayman o’zimdan ko’proq, Lola, lolajonim, Lolaqizg’aldoq! Ushbu she’rda ham inson va hayot, ona vatan tushunchalari mujassamlashgan. Xalq shoiri Muhammad Yusuf 2001-yil 30-iyulda dunyodan ko’z yumdi. Garchi u vafot etgan bo’lsada, lekin u odamlar yuragida mangu yashaydi, Muhammad Yusuf xalqning qalbidir!...

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytishim mumkinki, hamma inson ham vatan, ona deya kuylashi mumkin-u, ammo ona yurtni maromiga yetkazib, yurakdan kuylay oladigan, xalq dilini biladigan ijodkorgina chin shoir bo’la oladi! Muhammad Yusuf bunga yorqin timsol bo’la oladi deb o’ylayman. Shoir she’rlari orqali odamlarning unitayozgan qadriyatlarimizni, millatimizni asrab avaylashga chorlaydi. Uning she’rlaridagi oddiy obrazlari, ayni paytda munis va qadrdon, tub mohiyati yani ular timsolida shu ona vatan, muqaddas tuproq, shu vatanning azizligi, mo’tabarligi aks ettirilgan.

